

Ana Č. Vogrinčič

Marginalna Evropa: Podoba Evropske unije skozi mimobežne časopisne omembe

POVZETEK: Članek temelji na izsledkih analize poročanja dveh osrednjih slovenskih časnikov, *Dela* in *Dnevnika*, o Evropski uniji, slovenskem predsedovanju Svetu Evrope in medkulturnem dialogu med januarjem in junijem 2008. Pod drobnogled jemlje tiste prispevke, ki naštete topike sicer omenjajo, vendar pa se z njimi ne ukvarjajo in so bili zato kategorizirani kot »marginalni«. A ravno taki prispevki se kažejo kot »odlagališče pomenov«, saj izrisujejo latentne predstave o skupnem evropskem prostoru. Te so sicer manj reflektirane, zato pa ne nujno tudi pomensko neučinkovite ali vrednostno nevtralne. Avtorica razločuje tipe marginalnih omemb in z orodji kritične diskurzivne analize ob izbranih primerih proučuje način njihovega pojavljanja. Skozi kvantitativni profil člankov prispevek komentira tudi razmerje med mimobežnimi in substancialnimi omembami v *Delu* in *Dnevniku*, kar razgrinja njuni različni uredniški politiki. Ugotovitve navezuje na širšo refleksijo o učinkih marginalnega: analiza med drugim kaže, da čeprav nepomembne, mimobežne navedbe o EU krepijo njeno vsakdanjo vidnost in predstavljajo relevanten prispevek k medijski podobi Evropske unije.

KLJUČNE BESEDE: marginalne časopisne omembe EU, (EU kot) referenca, znamčenje, interpelacija, nacionaliziranje EU

1 Uvod: izhodišča

V raziskavi, ki je del širšega projekta z naslovom »Vloga množičnih medijev v oblikovanju slovenske evropske zavesti«,¹ smo analizirali 153 izvodov *Dela*, *Dnevnika* in *Financ* iz polletnega obdobja slovenskega predsedovanja Svetu EU. V času od 1. januarja do 30. junija 2008 je bilo v izbranem vzorcu teh treh slovenskih dnevnikov² objavljenih 374 prispevkov, kjer so se tri ključne topike, ki jih je raziskava postavila

1. Triletni projekt (2008–2011), ki ga je finančno omogočila Javna agencija za raziskovalno dejavnost, izvaja Znanstveni inštitut Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani v sodelovanju z Inštitutom za civilizacijo in kulturo ter časopisnima hišama *Dnevnik* in *Finance*. Članek je nastajal spomladi 2009.
2. Za pojasnilo izbire vzorca glej predstavitev metodologije M. V. Čepiča na uradni spletni strani projekta: <http://www.ff.uni-lj.si/fakulteta/Dejavnosti/ZIFF/SEUCON/Porocila/porocila.html>.

za izhodiščni kriterij zbiranja poročanjskega gradiva – to so Evropska unija, slovensko predsedovanje in medkulturni dialog – pojavile zgolj mimogrede in smo jih v skladu s tem označili kot marginalne. Opredelitev »marginalno« je bila v danem projektu ena od šestih možnih kategorij obsega evropskih vsebin; ostalih pet se je nanašalo bodisi na »cel prispevek« ali na »večji del prispevka«, na »približno pol prispevka«, na »manjši del prispevka« oz. na »relevantno omembo«.³ A če je vseh teh pet oznak količinskih, je opredelitev »marginalno« v prvi vrsti kvalitativna. Medtem ko oznaka »relevantna omemba« sporoča, da je bil »EU-zadevam« v prispevku vendarle namenjen del njegove vsebine, čeravno majhen, in da je ta tudi prispeval k pomenu sporočila, pa evropske topike, označene kot marginalne, ostajajo na ravni navezave, pristavka ali referenta in bi jih bržkone lahko postavili v oklepaj ali preprosto izpustili, pa članek zaradi tega ne bi izgubil pomenske koherence. »Marginalno« nikoli ni novica sama po sebi, tako kot denimo v poročilu z naslovom »Češka in ameriški protiraketni ščit«, objavljenem v *Delu* 9. aprila: »Kajti če Topolanku ne bo uspelo prepričati zelenih, se lahko zgodi celo to, da Češka dobrega pol leta pred predsedovanjem EU ne bo ostala le brez ščita, ampak tudi brez vlade.« Preprosto rečeno, Evropska unija v marginalnem ne nastopa kot akter, pač pa prej kot orientacijska točka ali razlagalni oprimek. To pomeni, da marginalno a priori onemogoča kakršnokoli pojasnjevanje, zato pa, nasprotno, predpostavlja, da naslovnik ve, za kaj gre, in da torej razlaga ni potrebna; ali pa pojasnila preprosto tudi v resnici ni, kar pa v formi marginalnega zlahka ostane neopaženo. In prav na ta način lahko marginalno »kanalizira« »slepe« podobe EU, takšne, ki se ob kritičnem branju pogosto izkažejo za neutemeljene ali vsaj vprašljive. Četudi se namreč zdi samoumevno, da tisto, kar je predpostavljeno v marginalnem, izhaja iz razlag v substancialnem delu časopisnega diskurza, zveza nikakor ni nujna. Mimobežne omembe lahko zato »obvisijo« tudi kot označevalci brez referenta oz. le z imaginarnim referentom.

V naši analizi je oznaka prispevka kot marginalnega pomembno določila nadaljnjo obravnavo gradiva, saj smo takšne mimobežne omembe analizirali samo na prvi ravni: določili smo osnovne koordinate članka (stran, naslov, obseg, rubriko, žanr, vir, prisotnost fotografije), nismo pa beležili obravnavanih tem in akterjev. Tako je kar 23,4 % od skupaj 1600 prispevkov, ki v večjem ali manjšem obsegu tako ali drugače obravnavajo izbrane tri evropske teme oz. eno od njih, ostalo »neobdelanih«. Da ne bi o skoraj četrtini prispevkov vedeli le tega, da EU zgolj omenjajo, smo jih vzeli pod drobnogled v tukajšnjem zapisu.

Največ prispevkov z marginalnimi omembami evropskih tem je bilo v *Delu*, in sicer 218 ali 28,3 %, *Dnevnik* jih je objavil 126 ali 21,6 %, *Finance* pa 28 oz. 7,5 %. Največ marginalnih omemb je torej objavil časopis, kjer se je pojavilo tudi največ prispevkov o EU.⁴ Tako pogosto navezovanje na EU, ki (glede na vsebino članka) praviloma nima

3. Z oznakami, kot so »relevantni prispevki«, članki o »evropskih zadevah«, »ustrezni ali izbrani prispevki« ipd., označujemo članke, zajete v raziskavo, kar je v pričujočem besedilu tudi edini kriterij za selektivno rabo tovrstnih izrazov. Za natančnejšo obrazložitev metodologije analize časopisov ponovno glej prispevek M. V. Čepiča na spletni strani projekta.
4. Od 1600 pregledanih člankov jih je bilo 48,3 % objavljenih v *Delu*, 36,8 % v *Dnevniku* in 14,4 % v *Financah*.

niti informativne niti interpretativne vloge in je v mnogih primerih povsem odveč, terja podrobnejšo obravnavo. Pri tem smo se osredotočili na dnevnika, kjer je bilo marginalnega največ, hkrati pa sta oba publikaciji splošnega tipa in ne specializirana časopisa.

Članek poskuša najprej čim bolj »zagrabiti«⁵ pojem marginalnega in ga v ta namen razločuje od drugih, navidez sorodnih konceptov, ter pojasnjuje, kako ga prepoznati. Ob tipološki analizi izbranih primerov oblikuje tematsko-diskurzivno klasifikacijo marginalnih omemb, nato primerjaje s substancialnimi analizira njihovo umestitev v tematsko in žanrsko časopisno shemo ter ugotavlja razlike med *Delom* in *Dnevnikom*; izsledke pa sklene v premislek o učinkih marginalnega nasploha.

2 Kaj je marginalno?

Pojem marginalnosti v evropskih študijah ni neznan – izraz *margins of Europe*, robovi Evrope, je mogoče zaslediti v naslovih člankov, zbornikov in monografij,⁵ vendar pa se koncept marginalnosti, kot ga razkriva tukajšnja analiza, pomembno razlikuje od prevladujočega, etimološko morda bolj upravičenega razumevanja pojma marginalnosti kot robnosti. Če namreč ta marginalnost praviloma razume bodisi v luči simbolne ali kulturne geografije – in jo pripenja na koncepte liminalnosti, mejnosti in periferije; bodisi v pomenu družbene stigmatiziranosti, in torej marginalno obakrat definira vsebinsko,⁶ pričujoča raziskava predpostavlja širše in bolj heterogeno pojmovanje marginalnega, ki presega, četudi vključuje njegovo primarno »topografsko«⁷ logiko. Zaradi zgolj mimo-bežnega omenjanja EU in dejanske odsotnosti njene obravnave oz. bolj neobravnave mu priteče reducirana oznaka »raba«⁸ EU. Povedano natančneje: marginalno z (zlo)rabo EU obravnava druge teme. Analize medijskega poročanja o EU zaradi osredotočanja na vsebino in njene dominantne reprezentacije to kategorijo izpuščajo, a ravno dejstvo, da so takšne omembe pogoste (v *Delu* se po ena marginalna omemba pojavi na tri substancialne prispevke), četudi so za razumevanje vsakokratnega sporočila prispevka dejansko nepotrebne, namiguje na njihovo ideološko funkcijo in jim avtomatično podeljuje pomen. Tudi zato morajo raziskovalci, kot poziva norveški analitik T. Slaatta, ob dominantnem novičarskem poročanju upoštevati tudi marginalne in marginalizirane diskurze o evropski družbi (2006: 22). Tu nas torej ne zanima marginalnost kot tema, temveč kot kvalitativna opredelitev oz. tip rabe EU na način prisotne odsotnosti.

Pri prepoznavanju omembe kot marginalne smo si v izhodišču pomagali z orodji kritične diskurzivne analize iz domene lingvistične pragmatike, predvsem s tistimi, ki preizprašujejo oz. pomagajo oceniti relevantnost povedanega.⁷ Takšna je med drugim tudi Griceova teorija kooperativnega principa in z njim povezanih maksim (1999).

5. Glej npr. C. Hadjimichalis & D. Sadler: *Europe at the Margins. New Mosaics of Inequality*, 1995; R. J. Pauly: *Islam in Europe: Integration or Marginalization?*, 2004; C. S. Browning: *Remaking Europe at the Margins. Northern Europe after the Enlargement*, 2005; T. Darieva: *Representations on the Margins of Europe*, 2008.
6. S. Boym recimo govori o »obrobni Evropejcih«⁸ in sem uvršča: priseljence v Evropo, tiste za železno zaveso in Evropejce brez evrov (v Velikonja 2005: 32).
7. Podlaga kritične diskurzivne analize je razumevanje, da diskurz ni preprosto produkt ali

Grice ločuje med eksplikaturami in implikaturami, pri čemer so eksplikature dejansko izrečena sporočila avtorjev, implikature pa implicitna sporočila, ki so inferencialno rekonstruirana s strani bralcev in so torej dostopna šele posredno. Implikature vselej spremljajo eksplikature takrat, kadar govorec na tak ali drugačen način krši princip kooperacije, ki pravi, da »naj bo prispevek v konverzaciji na mestu, kjer se pojavi, takšen, kot ga zahtevata sprejeti namen in usmeritev govorne izmenjave, v kateri je govorec udeležen« (1999: 78, prev. A.Č.V.). Načelo kooperativnosti določa več t. i. maksim, ki zadevajo kvaliteto, kvantiteto in način izrečenega,⁸ ena od njih pa zapoveduje tudi: bodi relevanten! Če izrečeš kaj, kar se v dani izjavi zdi nerelevantno, pokažeš na t. i. zaledne vednosti, tj. razkrivaš implikaturu. Dodati velja, da kršenje maksim ni vedno intencionalno, kljub temu pa ima svoje učinke.

S pomočjo takšnega preverjanja (ne)relevantnosti omemb EU smo tudi sami detektirali marginalne navezave. V primeru izjave o Češki in protiameriškem ščitu dejstvo, da bo država morda ostala brez ščita in brez vlade *dobre pol leta pred predsedovanjem EU*, ne pove nič novega niti o Češki niti o EU. Ta dodatek je tozadevno torej povsem nerelevanten, s povedanim nima nikakršne zveze, zato pa napotuje k premisleku o implikaciji. Vprašamo se lahko, zakaj ni dovolj hudo že to, da lahko Češka »izgubi« vlado, ampak je treba poudariti, da je ta ravno pred pomembnim mednarodnim izzivom. Edina funkcija takšne navezave na EU je v intenzifikaciji češke zagate; EU nastopa kot brezprizivni argument, ki odbija vsakršno dodatno pojasnilo.

Čeprav nobena EU-tema ni marginalna sama po sebi in torej ne obstaja nobeno ekskluzivno marginalno področje, pač pa so lahko vse topike »rabljene« mimobežno, je bilo mogoče med prispevki, ki smo jih kategorizirali kot marginalne, prepoznati nekaj ponavljajočih se tipov. Na tej osnovi smo jih razvrstili v tri kategorije diskurzivnih stalnic, ki skupaj s paleto variacij izrisujejo vzorec tipično marginalnega in opredeljujejo vlogo marginalnih omemb.⁹ Prva skupina uporablja EU kot časovni in/ali prostorski mejnik; v drugo, bolj razplasteno, se uvrščajo vse tiste marginalne omembe, kjer EU nastopa v funkciji referenčne navedbe ali umestitvenega okvira oz. kjer predstavlja takšno ali drugačno nanašalno enoto; v tretjo pa sodijo t. i. prazne oznake v vlogi »znamčenja«.¹⁰ Rabe se med seboj pogosto združujejo in tudi prekrivajo.

odsev družbene realnosti, pač pa jo sam aktivno sooblikuje in reproducira. Mnogi postopki kritične diskurzivne analize predpostavljajo govorno interakcijo iz oči v oči, vendar so metode v glavnem prenosljive na bralno situacijo (Fairclough 1992).

8. Maksima kvantitete pravi: tvoj prispevek naj bo tako informativen, kot je zahtevano, in ne bolj, kot to terjata aktualni namen izmenjave informacij; maksima kvalitete zapoveduje: ne izreci ničesar, za kar misliš, da ni resnično, in za kar nimaš ustreznih dokazov; maksima načina pa veleva: bodi jasen, razumljiv, nedvoumen in jedrnat (Grice 1999: 78).
9. Čeprav je raziskava zajela prispevke, ki se tako ali drugače nanašajo bodisi na Evropsko unijo, na slovensko predsedovanje Svetu EU ali pa na medkulturni dialog, se daleč največ marginalnih omemb navezuje »zgolj« na EU; to naj pojasni naše prevladujoče referiranje na EU »na splošno«.
10. Za pojasnilo izraza glej dalje (opomba 23).

3 Tipologija marginalnega – analiza primerov

3.1 EU kot mejnik

Ena najočitnejših vlog marginalnih omemb EU je v tem, da v navezavi na posamezno državo – praviloma Slovenijo – zaznamuje oz. razmejuje (a) obdobje pred pridružitvijo Evropski uniji in po njej; (b) območje znotraj in zunaj schengenskih meja; in pa (c) čas pred slovenskim predsedovanjem Svetu EU in po njem.

3.1.1 Pred vstopom in po njem

Oglejmo si podnaslov članka »Brezdomci so državni, ne lokalni problem«, objavljenega v *Dnevniku* 5. 4. 2008, ki se glasi: »Od 300 do 600 ljubljanskih brezdomcev, od vstopa v EU pa se jim pridružuje vse več tujcev«. Prispevek najprej predstavi mnenje trgovcev o beračenju v bližini samopostrežnih trgovin, nato oriše potencialno kaznive vidike brezdomstva, kot jih nanizajo zaposleni na policijski upravi Ljubljana, in nazadnje povzame še komentar pristojnih z Mestne občine Ljubljana. Članek dopolnjujeta dva razdelka, eden naslovljen s »Profil povprečnega brezdomca« in drugi s »Starši so k beračenju silili otroke«. Po podrobnem branju prispevka lahko ugotovimo, da ta nikjer ne govori o Evropski uniji, še več, EU niti ne omenja več. Pač pa dva pridružena razdelka oba spregovorita o brezdomnih tujcih: prvi navaja, da se ljubljanskim brezdomcem »zadnja leta pridružuje vse več tujcev iz vzhodnih držav«; drugi pa omenja primer staršev, »državljanov ene od vzhodnoevropskih držav, ki sta iz koristoljubja navajala k beračenju svoje mladoletne otroke«, in še, da so »letos policisti na območju Ljubljane [zaradi prekrškov, op. A.Č.V.] obravnavali tudi nekaj tujcev, večinoma državljani vzhodnoevropskih držav«. Zveza med vstopom v EU in naraščajočim številom brezdomnih tujcev sicer ni eksplicitno izražena, vendar sopostavljeni informaciji ne dopuščata dvoma o sporočilu. Povezava z EU je pri tem najmanj neutemeljena, v najboljšem primeru pa zgolj spekulativna, saj namreč niti ni jasno, ali gre za novopridružene članice ali ne, poleg tega pa se je meja proti Hrvaški in s tem proti južni Evropi z vstopom v schengensko območje kvečjemu še bolj zaprla.

Raba EU kot mejnika ima lahko za razumevanje vsebine prispevka večjo ali manjšo težo, a praviloma je navržena v prispevkih, ki se sicer v ničemer ne ukvarjajo z zadevami Evropske unije. Tako lahko na primer v članku »Študenti biologije skoraj ostali brez edinega plazilca: Kača se je skrivala v škatli« – ki govori o tem, kako so na Fakulteti za naravoslovje in matematiko najprej prijavi izginotje 180 centimetrov dolgega goža, potem pa so kačo dan kasneje našli v bližnji škatli – na koncu, potem ko izvemo, da je najverjetneje res prišlo do poskusa kraje, preberemo: »*Nelegalna trgovina s plazilci pri nas sicer ne cveti več /.../, saj so se ob vstopu Slovenije v Evropsko unijo predpisi precej zaostri. Nekoč je bila Slovenija oaza za črno trgovino*« (*Delo*, 11. 1. 2008). Nenavadni »incident« preide v iztočnico za kratek komentar o črnem trgovanju s plazilci pri nas in prigodo tako mimogrede vpne v regulacijski okvir EU.

Takšne marginalne omembe kot da opozarjajo na to, kako EU dejansko vpliva na številna področja naših življenj, za katera se nam morda ne bi zdelo, da so s tem

kakorkoli povezana, in tako podčrtujejo vsenavzočnost našega novega »bivanjskega okvira«, hkrati pa tudi prelomnost pridružitve.

Navedeni primeri vsi po vrsti sporočajo, da je z vstopom v EU prišlo do velike spremembe, a način ubeseditve in ustvarjeni vtis vseprisotnosti Evropske unije to na videz nevtralno informacijo podajata na način, ki EU predstavlja kot nekakšno silo, ki spreminja reči po principu *deus ex machina*. Mimobežne omembe EU a priori izključujejo kakršnokoli pojasnilo (kako, zakaj je pridružitev predružačila razmere) in puščajo prazno mesto, ki ga ob množenju takšnih primerov zasede podoba vsemogočne EU, ki deluje po kot-da-ne-povsem-razvidnih principih. Še več, odsotnost refleksije, ki je neogibna značilnost marginalnih omemb, ustvarja vtis, da nam EU »nekaj dela«, kar pa izključuje vprašanje našega vpliva, relevantnega sodelovanja ali sploh kakršnekoli vpletenosti. Vtis potrjujejo besede J. W. Meyerja: »Evropa je v celoti drugost, ne akcija« (v Delanty in Rumford 2008: 205). Takšna raba EU spominja na doktrino tehnološkega determinizma, tj. prepričanja, da tehnologija spreminja družbo, ki, kot piše njen prepričani nasprotnik Raymond Williams, vidi družbeni razvoj kot sosledje tehničnih inovacij, ki vsakokrat radikalno in dramatično spremenijo svet. Tehnološki determinizem predpostavlja, da je tehnologija ločena od družbe: po eni strani jo izolira od kulturnega konteksta, po drugi pa ji pripisuje moč spreminjanja družbe (Williams 1997). Po analogiji bi lahko govorili o nekakšnem EU-determinizmu, z EU v vlogi tehnologije, kar potrjuje »usodnostna retorika«, ki je pospremila vstop Slovenije v EU maja 2004.¹¹ Čeprav navidez nevtralna, takšna raba to največkrat ni, saj EU oveša z vlogo krivca v dobrem in slabem ter s tem napotuje na določena ideološka branja. V novinarskem diskurzu postanejo takšne omembe problematične predvsem takrat, kadar zvezo med vstopom v EU in lokalnimi koristmi ali tegobami prikazujejo kot zgolj enosmerno in kavzalno.¹² To reducira kompleksnost integracijskih procesov in zmanjšuje pomen lastne participacije, predvsem pa premalo argumentirano postavlja tako rekoč vsakršno problematiko v zvezo ali kar v odvisnost od EU.

3.1.2 Schengen

Drugi podtip »razmejevalnih« marginalnih omemb se nanaša na geografsko ločnico oz. schengensko mejo.¹³ Če je kronološka delitev na obdobje pred pridružitvijo in obdobje po njej praviloma samonanašalna in se navezuje predvsem na takšne in drugačne strukturne spremembe, ki »nam« jih je prinesel vstop v EU, omembe schengenske meje, drugače, markirajo delitev med »namik« in »njimik«. Izza »posvečenega« območja

11. Vstop Slovenije v EU je bil opisan kot »veliki pok«, »Vstop« (z veliko začetnico), kot »nov začetek«, »dan sreče«, »zgodovinski evropski datum« itd. (glej zgovorno naslovljeno študijo M. Velikonje *Evroza*, 2001, str. 66).

12. Preizpraševanje škode oz. koristi za nas (tj. našo državo) je tudi najpogostejši način, ki EU-tematiko prevaja iz splošnega v konkretno, kar nenehno razgrinja nacionalistično dimenzijo evropskega pridruževanja.

13. Schengenska meja je v časopisih praviloma pisana s 'sch', občasno pa tudi s 'š'; sami smo sledili prvi različici.

EU tako neogibno vstaja senca »drugega«, ki je, kot je v *Dnevnikovi* debati ironično zapisal Franco Juri, v tem primeru neposvečeni »ne-EUropejec«.¹⁴

Vzdrževanje identitete je, kot je bilo že tolikokrat ugotovljeno, kontinuiran proces nenehne rekonpozicije, vseskoznega uglaševanja in naravnavanja; zadeva spopadanje in sodelovanje samoidentifikacije na eni in afirmacije razlik na drugi strani. Identiteta je potemtakem tako stvar vključevanja kot izključevanja (mdr. Schlesinger v Morley in Robins 1995: 45). Podoba drugega je pri tem največkrat dvojna: tista, v odnosu do katere se definiramo kot boljši, in tista, v odnosu do katere se definiramo kot slabši od obeh. Tako polarizirana drugost se plastí še na tri dimenzije: na t. i. absolutnega drugega, ki z nami ne deli signifikantnih skupnih točk in je zato največkrat naš negativni drugi; na t. i. oddaljenega drugega, ki ravno tako ne sodi v skupni nazorsko-topografski prostor, vendar pa zaradi oddaljenosti in odsotnosti konfliktnih interesnih točk tudi ne dosega ravni sovražnika; in pa na nam bližnjega drugega, s katerim si delimo skupni prostor samoosmišljanja in ki lahko nosi bodisi pozitivno bodisi negativno podobo. Čeprav nas torej z njim družijo pomembne opredelitve in sorodnosti, v tej skupini obstajajo tudi sovražniki, ki nas neposredno ogrožajo in s katerimi se zapletamo v vojne, vendar pa to nikoli niso absolutni sovražniki in v spremenjenih okoliščinah lahko kaj hitro postanejo zavezniki.¹⁵

Za našo razpravo je zanimiv predvsem dinamični dialog z bližnjim drugim, ki kaže na negotovost lastne pozicije do EU. Če je namreč našega najbližjega pozitivnega drugega dolgo časa predstavljala Zahodna Evropa, tj. stara EU, se je po včlanitvi slovenska identiteta vsaj *de iure* podaljšala v EUropsko,¹⁶ vendar se – kot v nadaljevanju potrjuje tudi naša analiza marginalnih omemb – zdi, da EU v reducirani obliki »stare« Evrope še vedno igra vlogo pozitivnega drugega, kar se še vedno čuti predvsem v poročanju o prilagajanju EU-normativom ter v privzemanju EU-standardov in pravnega reda kot nečesa zunanjega. Po Meyerju je »Evropa prežeta z Drugostjo – s pravili in z združenji, ki dajejo nasvete akterjem ter določajo, kaj naj nacionalni in organizacijski dejavniki počenjajo in za kaj so odgovorni« (v Delanty in Rumford 2008: 205). Opazna prisotnost EU kot pozitivnega drugega izdaja lastno neudomačenost pod skupno EU-streho. Asociacije na evropeizacijo kot kolonizacijo zato niti niso presenetljive (glej Morley in Robins 1996; Shore 2000: 221; Velikonja 2005: 23). Velikonja si sposoja izraz Homija Bhabhe – »kolonialna mimikrija«, in z njim kolonizirane domorodce opisuje kot skorajda, a vendarle ne povsem enakovredne njihovim višje razvitim vladajočim kolonizatorjem. V tem smislu smo Slovenci po analogiji nekakšni skorajda, a še ne povsem Evropejci, kvečjemu neke vrste evropeizirani Neevropejci, Evropejci »na

14. »V soboto bo nekaj slovenskih državljanov v Starodu – Pasjaku ali v Jelšanah – Rupi prestopilo schengensko mejo in bo – v tujini, zunaj EU – za dve uri lahko svojo dušo multikulturalno sprostilo na reški premieri večjezične gledališke predstave »Riva i druxi« po znanem istrskem romanu *ne-EUropejca Milana Rakovca*« (*Dnevnik*, 13. 3. 2008).

15. Podobnih delitev »drugih« je sicer več oz. imajo različna poimenovanja; M. Todorova (1997) denimo govori o alter egu.

16. S takšnim zapisom namerno opozarjamo na nedosledno in pogosto zmedljivo razmerje (oz. rabo terminov) Evropa in Evropska unija.

marginik«, čeprav gre, kot opozarja Shore, v resnici veskozi za evropeizacijo same Evrope, torej za nekakšen »notranji kolonializem« (Shore 2000: 221).

Zdi se, da je ravno zato tudi v tukajšnjem medijskem diskurzu toliko izraziteje izstopila na ta način prevzeta negativna drugost absolutnega drugega zahodne Evrope, ki ga po mnenju mnogih (mdr. Shore 2000: 63) izrazito poseablja islam oz. islamski fundamentalizem,¹⁷ kot tudi drugost bližnjega drugega, tj. vseh tistih, ki še čakajo zunaj EU, čeprav se je zadnja leta kot drugi intenzivno kazala tudi (Busheva) Amerika.¹⁸ Kot da bi v želji »premagati« lastno občutenje drugosti EU prešli k intenzivnemu markiranju negativnega drugega, ki se najočitneje kaže kot tisti (tik) onkraj schengenske zarezne in ki ga v analiziranem gradivu, v zadnjem času pa sploh, najizraziteje uteleša Hrvaška. V odnosu do Hrvaške lahko namreč vajeništvo zamenjamo za vlogo tutorja. Poudarjeno razločenost med obema državama je opaziti v obravnavi meje kot izključno meje z EU (in ne (tudi) s Hrvaško oz. Slovenijo), kar Hrvaško zatemnjuje v cono zunaj schengna in tako potlači njen Evropi že močno približani status kandidatke.

V prispevku »Na obrežju mirno, večja gneča na Gruškovju«, ki v *Delu* 7. 1. 2008 poroča o stanju na mejnih prehodih po koncu božično-novoletnih praznikov, tako na primer beremo: »Možno je, da so potniki letos zaradi medijskih opozoril drugače načrtovali svoj povratek v EU in so mejo načrtno prestopali na drugih mejnih prehodih. /.../ V Rigoncah so potniki za vstop v EU najdlje čakali uro in pol, v Slovenski vasi eno uro.« Podobno je tudi v poročilu o ladijski povezavi med Trstom, Piranom, Porečem in Rovinjem v *Delu*, 24. 4. 2008 – »/P/otniki med EU in Hrvaško bodo morali opraviti mejne formalnosti« – meja med Slovenijo in Hrvaško izrecno podčrtana kot več kot le meddržavna meja.¹⁹ To odzvanja tudi v praksi: v *Delu* 18. 3. 2008 beremo: »Predsednik SNS Zmago Jelinčič je včeraj v Murski šumi s pomočjo članov njegove stranke na novo prebarval in označil s kraticama SLO-EU mejne kamne med Slovenijo in Madžarsko.«

17. Ta naj bi nadomestil komunizem kot ključni označevalec, ki je določal meje evropske civilizacije (glej tudi Shore 2000: 63; Schlesinger 1991: 189–190; Morley in Robins 1995: 80; Mihelj 2004: 174). Kot pokaže Mastnak, zahodni kristjani in Evropejci gledajo na muslimanski svet kot na diametralno nasprotje svojega lastnega že vse od 11. stoletja (1998: 17). V tem smislu je posebno »obtežen« status Balkana, ki predstavlja temno plat Evrope znotraj nje same, geografsko neodtujljivega »drugega« (Todorova 1997).

18. V zvezi s tem glej še prispevek K. H. Vidmar (2007), ki opozarja tudi na naraščajočo nestrpnost do t. i. »notranjih tujcev«: Romov, muslimanov, migrantov iz republik bivše Jugoslavije itd.

19. Blokado hrvaških pristopnih pogajanj januarja 2009 je mogoče povezati prav s potrebo po markiranju pripadnosti »pravi EU« in s kompenziranjem zaradi doživljanja svojega položaja kot še vedno drugorazrednega. Glede na položaj Slovenije na zahodu vzhoda v zvezi s tem morda ni povsem neumestno opozoriti na koncept t. i. počivajočega orientalizma (ang. *nesting orientalism*), kakor Milica Bakič in Robert M. Hayden opisujeta »naravnost regije, da kulture in religije južno in vzhodno od sebe občuti kot konservativnejše in primitivnejše« (1992: 4). Tudi Velikonja opaža, da v »evrocentričnem metadiskurzu za neevropski del evropske celine velja natančno tisto, kar Said (1996: 258) ugotavlja za nedefinirani Orient v očeh zahoda« (2005: 91). Ali, z besedami Todorove, Balkan je drugi Evrope, tako kot je Orient drugi zahoda (1997).

In dalje: »Domačini trdijo /.../, /da/ bi morali [policisti, op. A.Č.V.] del ozemlja na slovenskem katastru varovati kot del šengenske meje, saj mejna črta med Slovenijo in Hrvaško še ni določena.« Pomenljivo je že to, da se razvpito evroskeptični Jelinčič v primeru razmejevanja od Hrvaške nenadoma sklicuje na naše članstvo v EU. Predvsem pa je argument, ki sledi, brez vsakršne osnove. Zahteva po zaščiti meje je seveda povsem neodvisna od schengna, vendar pa ta nastopa kot ultimativni argument, ki terjaja dodatno zaščito, čeprav varovanje meje z EU v ničemer avtomatično ne krepi varovanja nacionalne meje: ne le da je zavarovanost državnih meja neodvisna od varovanja meja EU, ampak je lahko v skladu z nacionalno politiko tudi mnogo strožja. Ob tem morda ne gre spregledati, da članstvo v schengenskem režimu ne bo imelo nikakršne mednarodnopravne teže pri določanju meje, kjerkoli že bo ta določena. Gotovo pa bo vplivalo na (re)konstrukcijo drugosti.

3.1.3 Predsedovanje

Kot izrazit mejnik v mimobežnih časopisnih omembah v času raziskovalnega projekta razumljivo nastopa tudi »dogodek« slovenskega predsedovanja. Kljub njegovi prelomnosti se marginalne omembe slovenskega predsedovanja opazno razlikujejo od tistih, ki zadevajo vstop v EU. Z vodenjem Sveta EU se nam je namreč prvič s tako intenzivnostjo EU nehala zgolj dogajati – začeli smo jo »dogajati« sami. Na to kažejo ne le delovna vnema, poudarjen angažma in poskus samopromocije, pač pa tudi opazna intenzifikacija pričakovanj in večja upravičenost do kritike in komentarja tako stroke kot laikov, kot da bi nam ta vloga omogočila večjo možnost izražanja in večjo pravico do ekspresije.

V *Delovem* komentarju 24. 4. 2008 lahko preberemo: »Zanimivo je, da je Slovenija v času predsedovanja zmogla toliko samokritičnosti, da je boj proti raku, kljub temu da ne beleži najboljših rezultatov pri zdravljenju teh bolezni, uvrstila na prednostni seznam.«

V *Dnevniku* 1. 2. 2008 pa avtor pisma bralcev piše: »Glede na to, da je naša država predsedujoča EU, mi dovolite, da predstavim argumente proti neodvisnosti Kosova in Metohije.«

Tudi zato se je slovensko predsedovanje pogosto navajalo kot izgovor za nekatere poteze oz. dejanja – pa tudi nedejanja – ki sicer z njim niso imela neposredne zveze – so pa imela zvezo s konstruiranjem podobe Slovenije. B. Tavčar v komentarju z naslovom »Igra z javnim denarjem« v *Delu* 13. 2. 2008 tako povzema misli vodij dveh največjih strank, »da je nerodno menjavati ministra v prvi tretjini predsedovanja Evropski uniji in dobrega pol leta pred volitvami«.

Prav tako naj bi slovensko predsedovanje botrovalo nespremenjenemu stanju v organih Onkološkega inštituta: »Jasno je, da si Slovenija med predsedovanjem EU v resnici ne more privoščiti, da bi edina tovrstna institucija /.../ padla pod drobnogled EU kot primer neobvladljivega kolosa,« se v *Delu* 11. 1. 2008 glasi komentar k zavrnitvi ministrice, da bi menjala svet zavoda Onkološkega inštituta.

Takšno sklicevanje na slovensko predsedovanje je imelo še en učinek: slovensko predsedovanje predstavlja kot obdobje »zadrževanja diha«, ko se je treba potruditi v

igranju domače idile, da bi si lahko kasneje dali duška pri notranjih spopadih, kot 26. 4. 2008 sugerira komentator *Dela*: »Slovensko predsedovanje Evropski uniji se bliža zadnji četrtini, zato je v državi že čutiti notranjepolitični naboj.«

Zapis konkurenčnega časnika potrjuje takšen vtis: v članku z naslovom »Medijske politike je treba prenoviti«, ki med drugim govori o odzivih parlamentarnih strank na poziv za prenovo medijske politike, lahko preberemo: »Slovenska demokratska stranka glede njihovih stališč na področju medijev in smernic na volitvah ne daje odgovorov, saj se do 'konca predsedovanja Slovenije Svetu EU ne ukvarjamo z volilno kampanjo', so zapisali v odzivu« (*Dnevnik*, 24. 6. 2008).²⁰

Ob tem, da se marginalni zaznamki na temo slovenskega predsedovanja v času med januarjem in junijem 2008 razumljivo osredotočajo predvsem na sam čas poteka predsedovanja, pa vendarle razmejujejo tudi med *ante* in *post*, četudi status Slovenije prej in po predsedovanju pač ni primerljiv s spremembo pred vstopom v EU oz. v schengensko območje in po tem. *Post* predsedovanja je lahko potemtakem vselej zgolj anticipiran. V tem smislu izzveni vodilo članka v *Delu* 11. 1. 2008 »Slovenija in manjšina na Koroškem: O dvojezičnih napisih na evropski ravni«: »Slovenski zunanji minister Rupel je v intervjuju za dunajski časopis *Standard* omenil možnost, da bo Slovenija po predsedovanju Evropski uniji nerešeno vprašanje dvojezičnih krajevnih napisov na avstrijskem Koroškem posredovala na evropsko raven.« Ob tem, da gre ponovno za percepcijo slovenskega predsedovanja kot rezerviranega terena, ko so vse ostale funkcije »začasno prekinjene« (ang. *put on hold*), je predsedovanje predstavljeno tudi kot priložnost za pridobivanje političnega kapitala in torej kot pomembna naložba, ki pa naj se začne kar najhitreje obrestovati.

V vseh treh variantah EU kot mejnika navezava na EU tako ali drugače markira čas in prostor. Z definiranjem obdobja pred in po ter s ponavljanjem takšne binarne logike medijski diskurz privzema teleološko retoriko in si v podčrtavanju pomena pristopa k EU za naš »tukaj in zdaj« prilašča nekaj, kar pripada retrospektivnemu pogledu.

3.2 EU kot referenca

Druga velika skupina marginalnih omemb EU se nanaša na celo vrsto primerov, kjer EU nastopa kot takšna ali drugačna referenca. Gre za paleto nians, ki vključujejo vse od t. i. šibkih ali hladnih referenc, ki so lahko zgolj tehnične ali citatne narave, pa do t. i. močnih ali vročih referenc, ki so izrazito vrednotenjske. Tipi seveda niso vselej razločljivi, med seboj se prekrivajo in dopolnjujejo, neredko tudi v navezi z rabo EU kot mejnika, a vselej ostaja razvidna njihova funkcija umeščanja v EUropski okvir oz. navezovanja na evropski pomenski imaginarij.

3.2.1 Citatne reference

Med šibke reference, ki so obenem tudi najbolj nevtralne, sodi t. i. citatna raba EU: najpogosteje gre za sklicevanje na statistične podatkovne baze EU-institucij, kjer slednje nastopajo tudi kot vir navedbe, kot denimo pri povzemanju rezultatov Eurostata in

20. Citirane izjave smo vseskozi obravnavali kot del medijskega poročanja.

euobarometriških javnomnenjskih anket. Tip takšne omembe 5. 3. 2008 recimo prinaša *Dnevnikova* novica »Gorenjska krava ni imela BSE«: »Slovenija je imela od leta 2001 en primer BSE na leto ali približno pet na milijon govedi, starejše od 24 mesecev. Po podatkih, ki so nam jih posredovali iz veterinarske uprave, se število krav, obolelih za BSE, v državah EU iz leta v leto zmanjšuje. Leta 2005 je bilo 561 primerov, predlani 320, lani pa manj kot 150.«

Med šibke lahko štejemo tudi številne reference EU kot vira finančnih sredstev. V poročilu o projektu »Varovanje vodnega vira Mrzlek« v *Delu* tako beremo: »Od dobrih 37 milijonov evrov, kolikor je projekt vreden, bodo nepovratna evropska in državna sredstva znašala skoraj 32 milijonov evrov, preostalo bodo zagotovile občine« (18. 3. 2008).

3.2.2 Vrednostne reference

Na drugi skrajnosti pa najdemo tiste omembe, v katerih EUropa označuje vrednostno avtoriteto in kot taka bolj ali manj implicitno deluje kot referenčna točka za hvalo ali grajo. Eksplicitno vrednotenje bi diskurz demarginaliziralo, zato gre vselej za latentno kvalitativno oznako.

M. Zlobec v oceni otvoritvenega koncerta 23. slovenskih glasbenih dnevov, naslovljeni s »Svoboda rojeva dobro glasbo«, tako piše: »Za drugi dve skladbi uvodnega večera bi lahko rekli, da sta dialog Lojzeta Lebiča in Janeza Matičiča, ki sta z aranžirano izvedbo simfonikov in Nanuta ter solistov pokazali in dokazali evropskost slovenskega glasbenega mišljenja, ustvarjalnega razmišljanja in udejanjanja svobodnih idej.« Tovrstne reference so praviloma pozitivne, neredko emocionalno zanosne, podane v klišejski metaforiki in obenem najmanj »racionalne«. ²¹

Šibkejšo obliko takšnih referenc predstavljajo primeri, kjer vrednotenje ni izrečeno, vendar že sama navezava na EU obravnavanemu pripiše večji pomen. V *Delovem* poročilu 7. 3. 2008 beremo o kriterijih za podelitev nagrad Gospodarske zbornice Slovenije: »Komisija, ki ji predseduje Janez Bohorič, pri ocenjevanju dosežkov kandidatov poleg splošnih tržnih razvojnih rezultatov gospodarske družbe, rezultatov poslovanja in izvozi rezultatov, internacionalizacije ter uveljavljenosti v EU upošteva tudi hitro in učinkovito tržno širitev gospodarske družbe, obetavno vizijo in jasno dolgoročno strategijo, lastni razvoj in inovacije.« Vprašamo se lahko, kakšne možnosti imajo potentakem podjetja, ki uspešno poslujejo z azijskim oz. z izključno neEUropskimi trgi. Kriterij uveljavljenosti v EU namreč nima sam po sebi nikakršne zveze z visokimi poslovnimi rezultati.

Pomembno skupino vrednostnih referenc, ki pa zaradi svoje empirične narave uhajajo z vročega pola spektra, predstavljajo marginalne navezave na EU kot na pravno normo. Na primer v *Dnevniku* 18. 3. 2008 v poročilu o novih podražitvah komunalnih storitev: »Maja se pri cenah komunalnih storitev obeta prehod na sistem koncesij v skladu z evropskim pravnim redom.« Zapis iz prispevka Z. Matoza, objavljenega v

21. Na primer: »Evropa, ki je kulturna zibelka in svetilnik tega sveta /.../« (*Delo*, 9. 1. 2008); »[Hiša eksperimentov, op. A V.] stopa v korak z gibanjem EU /.../« (*Delo*, 19. 1. 2008).

Delu 1. 4. 2008 – »Vsaka država EU in večina drugih ima zapisano, da je prepovedano uporabljati določene materiale brez dovoljenja lastnika avtorskih pravic« – je lep primer rabe EU kot ultimativne pravne reference, saj kot pomembna ni predstavljena sama uredba avtorskega prava, pač pa je ključen argument, da ima EU avtorsko pravo urejeno (čeprav so avtorske pravice nič manj kot tu zagotovljene tudi drugod). Kadar EU marginalno nastopa s svojim pravnim redom (sem sodijo recimo tudi pogoste razprave o prilagajanju bolonjski reformi), se ta razen izjemoma²² enoznačno predstavlja kot vrhovna avtoriteta, ki terja samoumevno sprejetost narekovanih navodil. Pravni normativi EU s tem dobijo poteze naravnih zakonov, ki niso preizpraševani, pač pa predstavljajo logično stopnjo evolucije slovenske države. Izjava v pismu bralca z naslovom »Čemu 14 pokrajin?« ustrezno »izdaja« EU-determiniranost slovenske politike: »Forsiranje 14 pokrajin bi bilo smiselno samo tedaj, če bi to zahteval pravni red EU« (Delo, 5. 3. 2008). Uredba EU kot končni in zadovoljivi, obenem pa vedno znova še nedoseženi cilj je tudi tisto, kar (kot tudi že pri EU kot viru financiranja) »izdaja« in ohranja še nedoseženo drugost EU.

Nekje med citatno in normativno referenco se umešča motiv primerjave med državami članicami, ki vselej tudi že implicira t. i. evropske standarde, kot recimo tu: »Slovenija po energetski intenzivnosti (bruto domači proizvod na enoto energije) že zdaj močno zaostaja za povprečjem EU-25 ...« (Dnevnik, 5. 2. 2008).

Nekateri primeri ponujajo »zanimive« sklepe. V notici o »Društvu za dostojanstvo pri delu« v Dnevniku 5. 4. 2008 lahko preberemo: »Pri nas naj bi bilo trpinčenih sedem in pol odstotka zaposlenih, to pa je več kot 40 odstotkov nad povprečjem Evropske unije.« Zdi se, da težava ni toliko v samem trpinčenju na delovnem mestu, ampak bolj v tem, da je naš odstotek višji od evropskega povprečja. Bi bilo stanje ob 40 odstotkih trpinčenih zaposlenih, ki bi bilo enako povprečju EU, normalno in torej sprejemljivo?

Ravno zaradi vložene normativne dimenzije so primerjave pogosto zavite v upravičevanje takšnega ali drugačnega ravnanja ali discipliniranja, kot recimo v naslednji izjavi: »Po Lahovnikovih besedah bi bilo smiselno s priznanjem [Kosova, op. A.Č.V.] počakati, vsaj dokler tega ne bo storila večina članic EU« (Dnevnik, 23. 2. 2008).

Kot rečeno, tipi referencialnosti soobstajajo, ena marginalna omemba pa lahko združuje več različnih motivov, kar velja recimo za topiko širitve članstva. V opazovanem obdobju so se omembe nanašale na države bivše Jugoslavije, zlasti na Hrvaško, Srbijo ter Bosno in Hercegovino; pojavljale so se predvsem na poslovnih oz. gospodarskih straneh dnevnikov, ki so pristop k EU predstavljale kot ključni pogoj za gospodarski razvoj ter s tem spajale marginalna motiva EU kot mejnika in EU kot normativnega umestitvenega okvira. Tak je recimo primer, vzet iz komentarja na poslovnih straneh Dnevnika: »Na drugi strani ne gre pozabiti, da bo Bosna v prvem kvartalu letošnjega

22. Le redko so EUropski normativi plaho problematizirani in sploh pripuščeni v razpravo; našli smo samo dva taka primera. V Delu 9. 4. 2008 v prispevku »Urad s preveč pooblastili?« beremo, da so »nove sankcije po mnenju skupine delodajalcev nesorazmerno visoke, /čeprav/ so usklajene z zakonodajo EU«, ker naj novi zakon ne bi upošteval, da je v Sloveniji ekonomski položaj podjetij drugačen kot v EU.

leta z Evropsko unijo podpisala sporazum o stabilizaciji in pridruževanju, kar ji bo odprlo mnoga vrata, ki so bila do sedaj tesno zaprta« (7. 1. 2008).

3.3 Znamčenje

Čeprav so marginalne oznake že same po sebi brezvsebinske, pa so nekatere omembe EU še posebej izrecno zgolj navržene in kot take brez vsake relevantne zveze ne le s sporočilom prispevka, pač pa celo s stavkom, v katerem se pojavijo. Največkrat smo tako rabo zaznali v zvezi s slovenskim predsedovanjem, kot recimo v sestavku, ki v *Delu* 3. 1. 2008 povzema dogajanje na različnih novoletnih prizoriščih po državi: »Podatki kažejo, da se je v prestolnici EU igra s petardami nesrečno končala za osem veseljakov«. Takšne pojave v novinarskem diskurzu bomo imenovali »znamčenje«.²³

Učinek znamčenja, ki je lahko tudi ironičen, je v tem, da ustvari vtis povezanosti tam, kjer ga sicer ni; namisli zvezo med sopostavljenima enotama oz. k temu spodbudi bralca. Kot v zgornjem primeru ima znamčenje pogosto obliko parafraze, ki lahko še tako nevažno lokalno notico poveže s predsedovanjem Slovenije EU, četudi z njim dejansko nima nikakršne zveze, in tako umetno opozori na vsaj začasno pomembnost prestolnice. Primer takšnega golega etiketiranja je recimo navedba, da »Gazprom Sloveniji, ki trenutno predseduje EU, plin dobavlja že od leta 1978« (*Delo*, 16. 4. 2008). Slovensko predsedovanje s tem seveda nima nič in Gazprom bi nam plin dobavljal tudi mimo naše takratne mednarodne funkcije.

Pojasnilo takšne rabe ponovno ponuja premislek o relevanci; tokrat teorija Dana Sperberja in Deirdre Wilson. Kot razlagata avtorja, bralec samodejno predpostavlja, da je tisto, kar je sporočeno, relevantno, in na tej osnovi išče kontekst, ki bi povedano kar čim bolje osmislil. Po tej razlagi bralec iz svojega kognitivnega okolja izbere tiste informacije, ki izjavi podelijo kar največji smisel, to pa so tiste, ki jih poiščemo z najmanjšim naporom in ki imajo največji pomenski učinek (Sperber in Wilson 1993). Če po klasični pragmatični teoriji, kamor sodi tudi Griceovo delo, naslovnik manjkajoči del informacije razbere iz konteksta in dobesedno izrečeno poveže z indirektnim pomenom ter tako sklepa o celotnem sporočilu, teorija relevance, drugače, kontekst izrecno postavlja v oklepaj in podčrtuje pomen zalednih vednosti. Pri marginalnem, kjer umanjka ravno kontekst, imajo te še toliko večji pomen.

K temu je potrebno dodati, da ne gre le za to, da bralec nujno vedno preprosto poišče in najde potrebne informacije, ampak da tudi sam namisli povezavo oz. se, drugače rečeno, vda v spoznanje, da tovrstna povezava obstaja. Še natančneje: tudi če vanjo ne verjame, mora to povezavo prepoznati in priznati, če naj osmislil napisano.

23. Izraz znamčenje se v slovenščini uporablja kot prevod angleškega *branding*, ki izhaja iz besede za blagovno znamko. Tudi našo rabo osmišlja izvorna etimologija, pri čemer mesto blagovne znamke zaseda slovensko predsedovanje Svetu EU ali zgolj EU, ki tako kot znamka s pomeni oveša artikle in vrednoti tisto, na kar je pripeto/-a. Seveda pa to ni le stvar medijskega diskurza: znamenito De Clerquovo poročilo Evropske komisije leta 1993 izrecno govori o promociji Evrope kot blagovnega artikla (glej Shore 2000: 54–55). Za natančno razdelavo znamčenja in blagovne znamke v navezavi na diskurz o medkulturnem dialogu glej prispevek K. H. Vidmar v tej številki.

Delova novica »Četrty dan po koncu slovenskega predsedovanja EU, 4. julija, bo na Brniku prvič pristalo letalo španskega nizkocenovnega prevoznika Clickair, Ljubljana pa bo tako dobila še drugo redno povezavo z Barcelono« (7. 6. 2008) vsiljuje predstavo, da je naše predsedovanje vplivalo na intenzivno povezovanje z drugimi članicami EU v zračnem prometu, in mu s tem pripiše povsem namišljene zasluge.

Notica o zasebnem portugalskem znanstvenem skladu, ki je uspel pridobiti uglednega znanstvenika, nosi naslov »Portugalska med svetovno znanstveno elito« in se začne takole: »Portugalska, članica EU z 10,6 milijona prebivalcev, nima tradicije na področju raziskovanja« (*Delo*, 7. 6. 2008). Pristavek sugerira, da se za članico EU ne spodobi, da nima znanstvene tradicije, in bralca usmerja, da novico o kadrovske pridobitvi tamkajšnjega znanstvenega sklada razume kot prizadevanje Portugalske, da tudi s tovrstnim trudom upraviči pripadnost EU.

Podobno navezava na EU v povedi: »Decembra lani, tik pred predsedovanjem Slovenije EU, so Strojnovim v last predali državno parcelo v Rojah pri Ljubljani,« opisano gesto predstavlja kot nekakšno uvodno civilizacijsko dejanje, ki naj pritiče novemu vodstvu Sveta EU (*Dnevnik*, 1. 2. 2008).

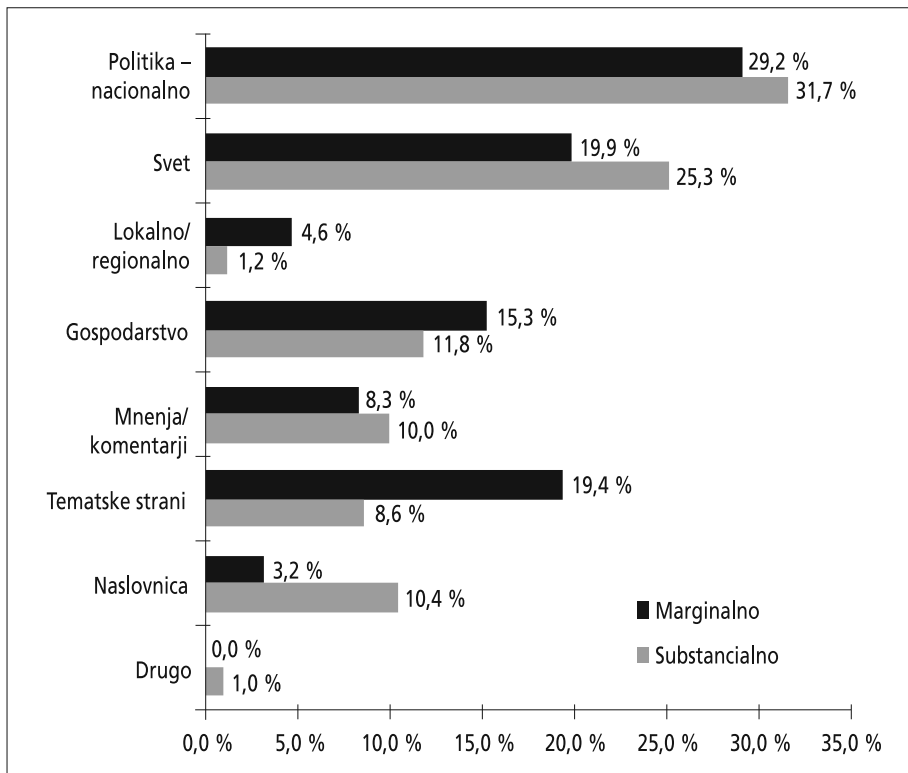
Ne gre le za to, da izvabljanje takšnih navezav vsiljuje zmotne predstave, pač pa tudi za to, da lahkotno pristavljanje EU k vsakršni tematiki ustvarja vtis, da ima povsod »nekaj opraviti« in da se ji v vsakdanjem življenju ni mogoče več izogniti, s tem pa se ji podeljuje večji pomen, kot ji dejansko pripada. Poleg tega neutemeljeno navezovanje na EU tudi jemlje kredibilnost utemeljenemu oz. zamegljuje razlike med obema, s tem pa krepi podobo EU kot ne povsem doumljive sile.

4 Kvantitativni portret marginalnega

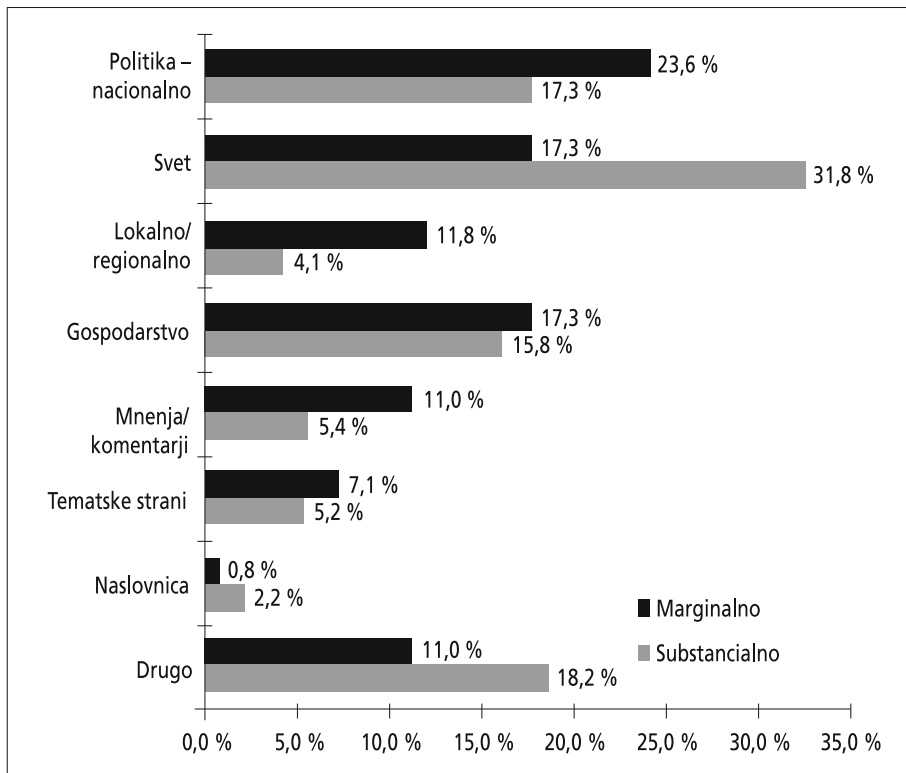
Primerjava med marginalnimi in substancialnimi prispevki v *Delu* in *Dnevniku* (glej grafe) ter med obema časopisoma prinaša nekaj zanimivih ugotovitev. Tu bomo komentirali samo nekaj najbolj pomenljivih.²⁴

24. Da bi omogočili ustrezno primerjavo, smo iz analize na tem mestu izločili tematske četrtkove strani, ki jih je *Delo* v obdobju od januarja do junija 2008 posvetilo izključno predsedovanju EU. Prispevki na tej dodani strani, ki pa niso vpeljevali novih vsebin, pač pa so prej prinašali več istega, EU razumljivo obravnavajo prednostno, zato tam marginalnih omemb ni.

**Distribucija marginalnih (N = 216) in substancialnih prispevkov (N = 551)
v Delu po kategorijah rubrik.**

**Distribucija marginalnih (N = 127) in substancialnih prispevkov (N = 462)
v *Dnevniku* po kategorijah rubrik.**

Največ marginalnega poročanja o EU tako v *Delu* kot v *Dnevniku* odpade na nacionalno in zunanjo oz. svetovno politiko ter na tematske strani. Glede na ugotovljeni nabor marginalnih omemb, ki delujejo predvsem kot časovno-prostorska kontekstualizacija in referencialni okvir, ter upošteva poudarjeno obravnavo slovenskega predsedovanja, takšen razpored ni presenetljiv. Prevladujoča nacionalna orientacija prispevkov o EU-zadevah pojasnjuje njihovo koncentracijo na straneh, ki praviloma prinašajo pomembnejše novice o domačem družbeno-političnem dogajanju.

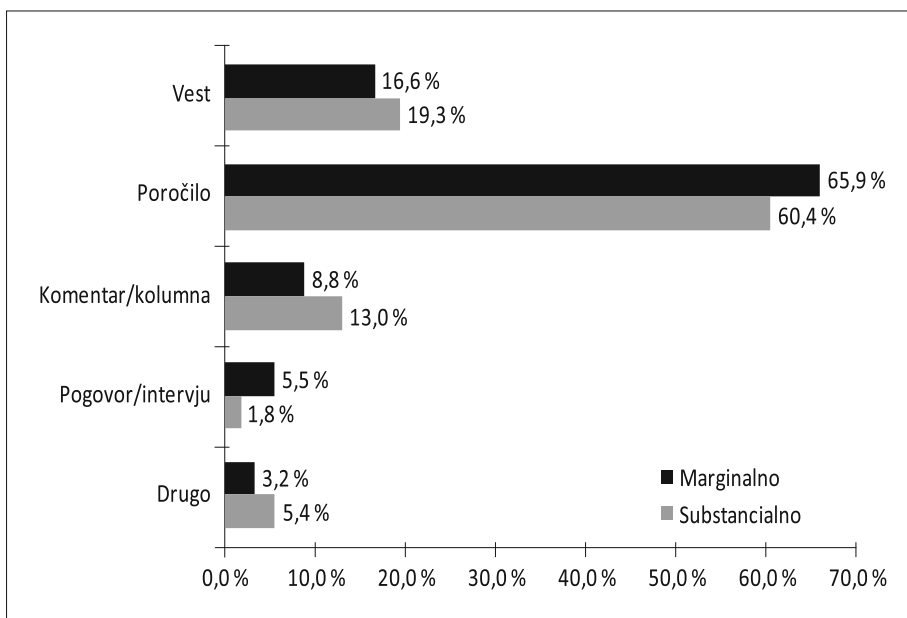
Primerjava substancialnega in marginalnega v *Delu* kaže na opazno razliko v deležu t. i. tematskih strani, kjer se marginalni prispevki pojavljajo v več kot dvakrat večjem obsegu kot v substancialnih, kar govori o večji razpršenosti marginalnih omemb po raznoterih vsebinah. Največji delež, 10,2 %, pripada stranem *Kulture*, kjer imajo substancialni prispevki o EU manj kot 3 %. Primerjalno visok odstotek mimobežnih omemb EU v kulturni rubriki nedvomno sporoča, da kulturne novice in komentarji pogosto izkoristijo navezavo na EUropski okvir, vendar ga ne obravnavajo. Ali povedano drugače, povezava kulturnih in EU-topik ostaja na ravni marginalnih omemb (glej primer na strani 17). Zveza je opazna tudi pri *Dnevniku*, kjer kulturne strani prav tako zberejo (še enkrat) večji delež marginalnih omemb kot pa substancialnih EU-

člankov (6,3 % proti 3,7 %), v drugih tematskih rubrikah pa so očitno manj pogoste kot v *Delu*.

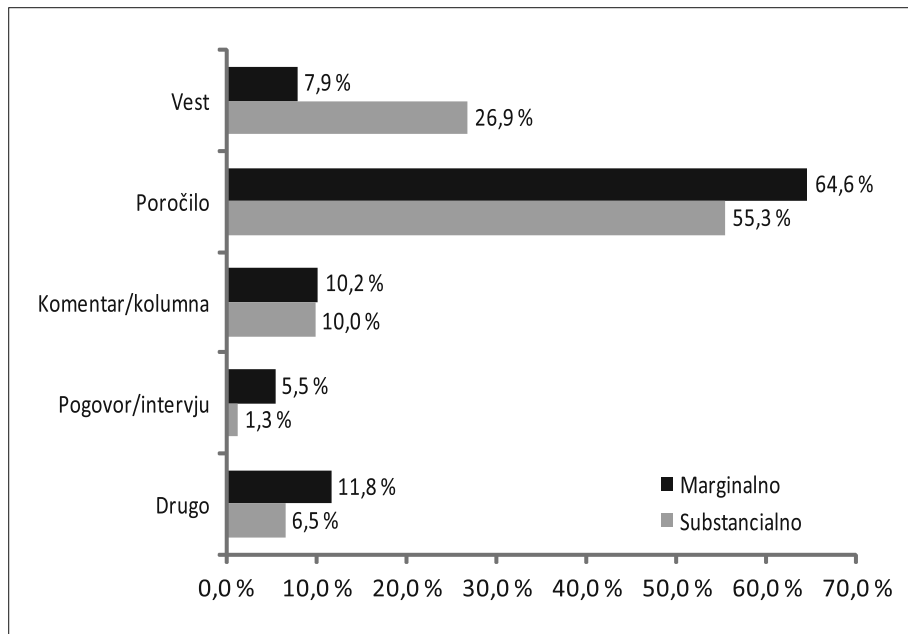
Izrazit je večji delež marginalnega na lokalnih oz. regionalnih straneh (stran *Ljubljana v Delu* ima konkretno denimo za 3,5 % več marginalnih kot substancialnih prispevkov), kar je še očitnejše pri *Dnevniku* in kaže na to, da lokalno vleče nase marginalno bolj kot druge teme. Ugotovitev lahko pripišemo poudarjenemu »pritikanju« EU-vsebin k neposredno nepovezanim vsebinam, kar je lahko odraz prizadevanja za vpeljavo EUropskih tem v vsakdanje, lokalne okvire. Primerjava z razporeditvijo nacionalne politike pri obeh časopisih pokaže, da se marginalne omembe bolj vežejo na nacionalno orientirane prispevke in da zunanjepolitične teme generirajo manj EU-omemb; to je posebej izrazito pri *Dnevniku*, ki velja za bolj lokalni časnik kot *Delo*.

Višji odstotek EU-marginalnega na gospodarskih straneh pri obeh publikacijah razkriva ekonomski značaj EU-navedb, gotovo pa ta delež viša tudi pogosto sklicevanje na EU kot vir sofinanciranja.

Distribucija marginalnih (N = 216) in substancialnih prispevkov (N = 551) v *Delu* po žanrih.

**Distribucija marginalnih (N = 127) in substancialnih prispevkov (N = 462)
v *Dnevniku* po žanrih.**

Žanrska razdelitev kaže, da se marginalne omembe v obeh dnevnikih v veliki večini pojavljajo v poročilih. Glede na to, da je poročilo tako v *Delu* kot v *Dnevniku* tudi sicer najpogostejši žanr, ugotovitev ni preveč presenetljiva. Zgovornejša je razlika v razmerju med marginalnim in substancialnim v vesteh, ki je v *Dnevniku* precej bolj izrazita in kaže na drugačno naravo novinarskega pisanja: v *Delu* je marginalnih omemb v vesteh domala toliko kot substancialnih, v *Dnevniku* pa skoraj štirikrat manj. Podobno na razliko v uredniški politiki namiguje tudi razmerje v deležu mimobežnega in substancialnega v komentarju: medtem ko sta deleža pri *Dnevniku* skoraj izenačena, je v *Delu* odstotek komentarjev in kolumen med substancialnimi prispevki precej večji, kar govori najmanj o nekoliko drugačnem slogu komentiranja.²⁵

Izstopa še relativno visok delež marginalnih vsebin med pogovori oz. intervjuji; razlago lahko iščemo v ugotovitvi, da so bili sogovorniki pogosto tako ali drugače vpeti v evropske organizacije oz. so koordinirali ali vodili evropske projekte, kar je bil neredko tudi glavni vzrok povabila, če ne, pa so se v odgovorih sami navezali na EU-kontekst.

Tako v *Delu* kot v *Dnevniku* so avtorji marginalnih omemb v veliki večini novinarji sami (92,2 % v *Delu* in 78,8 % v *Dnevniku*), kar je tudi sicer daleč prevladujoč vir prispevkov, vendar je ta odstotek pri substancialnih člankih opazno manjši.²⁶ Da se med agencijskimi novicami torej znajde le majhen odstotek marginalnih omemb, kaže

25. Na tem mestu indice samo omenjamo, saj bi za podrobnejšo obravnavo potrebovali več prostora in tudi drugačen tip analize.

na to, da so te stvar presoje posameznega novinarja, kar razkriva tudi njihovo neredko vrednotenjsko funkcijo.

5 Zaključek: Učinki in sporočilnost marginalne EUrope

Analiza mimobežnih omemb EU, ki so se v času slovenskega predsedovanja Svetu Evrope pojavile v vzorčnih številkah *Dela* in *Dnevnika*, razkriva, da EU praviloma rabi za orientacijsko točko oz. igra vlogo umestitvenega okvira, ki osmišlja in legitimira naš lastni položaj. Naj gre za zadeve administrativne, kulturne, gospodarske ali pravne narave – z EU se vedno znova dokazuje naša »evropskost«, ali povedano drugače, navezava na EU vselej sopostavlja in prilikuje našo nacionalno identiteto evropski. V obravnavanih primerih se EU kaže kot časovno, geografsko in vrednostno merilo za opis lastnega položaja; nekakšna univerzalna »merska enota«.²⁷

To pa tudi pomeni, da EU nikoli ne nastopa »sama zase«, pač pa obremenjena z nacionalnim, vedno tudi že vnaprej nacionalizirana. Ugotovitev povsem pritrjuje tezi o tem, da Evropa kot taka ne obstaja – obstaja le množica nacionalnih, nacionaliziranih Evrop (mdr. glej Delanty v Horvat Vidmar 2009). Tudi branje procesa z druge strani – tj. kot evropeiziranja nacionalne identitete – ničesar ne spremeni, saj EUropa ostaja prisotna v navezavi na nacionalno, kar razkriva, da nam je zanjo mar le, če jo je mogoče intenzivno izrabljati kot orodje za lastno identitetno konsolidacijo. To zadnje podčrtujejo tudi ugotovitve naše analize, prvič, da marginalne omembe nase vežejo nacionalno orientirani prispevki (opazno izraziteje kot denimo zunanjepolitične teme), in drugič, da se marginalno najpogosteje »lepi« na kulturne novice in komentarje ter na lokalno.

Pri tem omembe EU še zdaleč niso vedno utemeljene, temveč so neredko zgolj navržene, kot prazni dodatki, kar pa ne pomeni, da zato nimajo svojega učinka. Nasprotno, prav takšno znamčenje utrjuje prisotnost EU in prispeva k našemu nenehnemu vpisovanju v njene pomenske okvire. Rezultati ankete, ki jo je za potrebe raziskovalnega projekta med predsedovanjem izvedel Studio Dnevnik, sicer ne kažejo velike spremembe v doživljanju EU, a vendar je na vprašanje »Ali se zaradi predsedovanja počutite 'bolj', 'enako' ali 'manj Evropejca'« 17 % vprašanih odgovorilo, da bolj, skoraj 80 % pa, da enako.²⁸ Zdi se verjetno, da ustaljeno mimobežno pojavljanje EU krepi vidnost

26. Nekoliko več marginalnih omemb v *Dnevniku* imajo »drugi« viri, kamor sodijo avtorji raznih izjav, rubrike *n. n.*, karikaturisti in t. i. gostujoči pisci, kar viša tudi odstotek kategorije »drugo«, avtorski delež novinarjev pa je nekoliko manjši tudi zato, ker ima – za razliko od *Dela* – *Dnevnik* manj svojih novinarjev in je zato bolj odvisen od agencijskih kanalov.

27. Povsem verjetno je, da je to predvsem značilnost medijskega poročanja v novopridruženih članicah in državah kandidatkah. Analiza poročanja o Evropi v estonskih televizijskih in časopisnih poročilih, ki jo je v okviru raziskovalnega konzorcija *Adequate Information Management in Europe* (AIM) med letoma 2004 in 2007 izvedel Oddelek za novinarstvo in komunikologijo Univerze Tartu, ob sicer povsem drugačni metodologiji namreč prinaša nekatere podobne ugotovitve.

28. Telefonska anketa je bila med 8. in 16. aprilom 2008 izvedena na reprezentativnem vzorcu 786 vprašanih. Ob tem bi bilo seveda bistveno ugotoviti, »koliko Evropejca« so se vprašani počutili pred predsedovanjem.

in s tem tudi zavedanje o EU, torej EU kot »zamišljeni skupnosti« (Anderson 1998), če že ne ustvarja oz. pogloblja tudi občutek povezanosti, umeščenosti in pripadnosti.

Na osnovi povedanega lahko zapišemo, da način, kako se EU pojavlja v marginalnih omembah, deluje po principu ideološke interpelacije (Althusser 1980): EU služi kot tehnika samovpoklicevanja v zgodovino in kot metoda samovpisovanja v ustrezne referenčne okvire. EUropa kot veliki Subjekt nas ritualno ponavlja interpelira v EUropejce, zaradi česar se prepoznavamo, legitimiramo in validiramo kot takšni, čeprav se zdi, da je EUropa že do te mere postvarjena, da konstitutivne kategorije subjekta pravzaprav niti ne potrebuje in »preživi« tudi neuspešno naslavljanje.²⁹ Razlogi zanj (lahko) tičijo ravno v tem, da je EUropa nenehno talka nacionalnih zamišljanj in da je vanjo vselej vpisana tudi že nacionalna interpelacija.

Pogostnost marginalne rabe EU, zlasti znamčenja, ob večji vidnosti ustvarja tudi občutek vseprisotnosti in zveličavnosti EU, kar pa lahko v odsotnosti ustrežnejših prikazov popači razumevanje njenega delovanja. Ravno zato, ker marginalne omembe lahko prispevajo k poenostavljeni, pretirano enoznačni podobi EU, obenem pa se neredko znajdejo v prispevkih, ki z EU sicer nimajo nič opraviti in torej lahko dosežejo tudi bralce, ki jih EU-teme ne zanimajo posebej ali se jih celo izogibajo, in jim kot take potemtakem ponujajo edino predstavo o EU, je pri študiju medijskega poročanja pomembno vzeti v obzir prav takšno mimobežno pisanje. Nereflektirane marginalne navedbe EU razkrivajo predpostavljano razumevanje njene vloge in so zato nujno dopolnilo k analizi prispevkov, ki jemljejo EU-problematiko za svojo osrednjo temo in so večinoma tudi edino analizirano gradivo tovrstnih raziskav.³⁰ Šele pregled tako substancialnih kot tudi marginalnih prispevkov lahko poda koherentno sliko medijskega diskurza; ugotovitve namreč kažejo, da mimobežna raba EU nikakor nima nujno zgolj mimobežnih učinkov.

Literatura in viri:

- Adequate Information Management in Europe Research Consortium (2006) – Working Papers
Erich Brost Institute for Journalism in Europe.
- Althusser, Louis (1980): Ideologija in ideološki aparati države. V Althusser, Balibar, Pêcheux: Ideologija in estetski učinek. Ljubljana: Cankarjeva založba: 35–97.
- Anderson, Benedict (1998): Zamišljene skupnosti. O izvoru in širjenju nacionalizma. Ljubljana: SH.
- Bakić-Hayden, Milica, in Hayden, Robert (1992): Orientalist Variations on the Theme 'Balkans': Symbolic Geography in Recent Yugoslav Cultural Politics. *Slavic Review*, 51 (1): 1–15.
- Čepič, Mitja, in Vogrinčič, Ana (2003): Tujec in tuje v učbenikih. Kritična diskurzivna analiza izbranih primerov iz učenika zgodovine. *Teorija in praksa*, XXX (2): 313–334.
- Delanty, Gerard, in Rumford, Chris (2008): Nov razmislek o Evropi. Družbena teorija in pomeni evropeizacije. Ljubljana: Sophia.

29. Iz pogovora s K. H. Vidmar, februarja 2009.

30. Natančna primerjava s podobo centralne Evrope bo mogoča šele ob vzporedni diskurzivni analizi substancialnih člankov.

- Eurobarometrsko raziskava javnega mnenja: http://ec.europa.eu/public_opinion/standard_en.htm (februarja 2009).
- Fairclough, Norman (1992): *Discourse and Social Change*. Cambridge: Polity Press.
- Grice, H. P. (1999): *Logic and Conversation*. V A. Jaworski in N. Coupland (ur.): *The Discourse Reader*: 76–88. London in New York: Routledge.
- Mastnak, Tomaž (1998): *Evropa med evolucijo in evtanazijo*. Ljubljana: SH.
- Mihelj, Sabina (2004): *Negotiating European Identity at the Periphery: Media Coverage of Bosnian Refugees and 'Illegal Migration'*. V I. Bondebjerg in P. Golding (ur.): *European Culture and the media*: 165–189. Bristol: Intellect Books.
- Morley, David, in Robins, Kevin (1995): *Spaces of Identity: global media electronic landscapes and cultural boundaries*. London in New York: Routledge.
- Schlesinger, Philip (1991): *Media, State and Nation*. London in New York: Sage.
- Shore, Chris (2000): *Building Europe. The Cultural Politics of European Integration*. London in New York: Routledge.
- Said, Edward W. (1996): *Orientalizem. Zahodnjaški pogled na Orient*. Ljubljana: SH.
- Slaatta, Tore (2006): *Europeanisation and the News Media: Issues and Research Imperatives*. *Javnost* 13 (1): 7–23.
- Sperber, Dan, in Wilson, Deirdre (1993): *Relevance. Communication and Cognition*. Oxford: Blackwell.
- Spletna stran projekta: »Vloga množičnih medijev v oblikovanju slovenske evropske zavesti«. <http://www.ff.uni-lj.si/fakulteta/Dejavnosti/ZIFF/SEUCON/Porocila/porocila.html>.
- Todorova, Maria (1997): *Imagining the Balkans*. New York in Oxford: Oxford University Press.
- Velikonja, Mitja (2005): *Evroza. Kritika novega evrocentrizma*. Ljubljana: Mirovni inštitut.
- Vidmar Horvat, Ksenija (2007): *Nomadic Europe: Spaces, Identities and Politics of Belonging in Post-Socialist Slovenia*. *Identities, Journal for Politics, Gender, and Culture* 6 (3): 125–163.
- Vidmar-Horvat Ksenija (2009): »Kolektivni spomin ne more biti osnovan na bolečini«, intervju z Gerardom Delantyjem in Chrisom Rumfordom. *Dnevnikov Objektiv*, 31. 1. 2009: 14–15.
- Williams, Raymond (1997): *Navadna kultura. Izbrani spisi*. Ljubljana: SH.

Naslov avtorice:

Ana Č. Vogrinčič, doc. dr.

Oddelek za sociologijo

Filozofska fakulteta

Aškerčeva 2, 1000 Ljubljana

e-mail: ana.vogrincic@guest.arnes.si